

УДК 378.147

Наталія Немцева,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарної підготовки
Красноармійського індустріального інституту
Державного вищого навчального закладу
«Донецький національний технічний університет»

ГУМАНІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ТА АСПЕКТИ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ ВНЗ

У статті розглядається гуманізація виховного процесу, що є базисом цілеспрямованої зміни особистості. Зазначається, що суттєвим моментом у виховному процесі технічного вузу є можливість забезпечення сучасної студентської молоді сприятливими умовами для використання її творчого потенціалу, допомога у визначенні й реалізації інтересів студентів та їх захоплені, намагання зробити студентське життя більш насиченим та цікавим, надання змоги вирішувати питання корпоративного значення на відповідному рівні.

Ключові слова: гуманізація, виховний процес, майбутній інженер, самопізнання, самореалізація, викладач.

В статье рассматривается гуманизация воспитательного процесса, которая является базисом изменения личности. Отмечается, что существенным моментом в воспитательном процессе технического вуза является возможность обеспечения современной студенческой молодежи благоприятными условиями для использования ее творческого потенциала, помощь в определении и реализации интересов студентов и их увлечений, попытки сделать студенческую жизнь более насыщенной и интересной.

Ключевые слова: гуманизация, воспитательный процесс, будущий инженер, самопознание, самореализация, преподаватель.

Humanization of educational process is searched in the paper. It is a basis for purposeful changes of personality. First of all humanism means humanity, love to people, high level of tolerance, gentleness in relationships, respect towards person and his dignity. The meaning of humanism is formed as system of value orientations and its main idea is declaration of a person as supreme value. It is admitted that vital point in educational process of technical university is an opportunity to provide modern young students with favourable conditions for application of their creative potential, help in determination and realization of students` interests and likings, attempts in making students life more eventful and interesting, give an opportunity to decide the corporative issues on a corresponding level. During educational process implementation of this principle means transfer from monologue of a teacher to his dialogue with

students or pupil, equal in rights and kind communication of all its members, maximum consideration of student's possibilities and sweet stuff, acceptance of his dignity, creation of conditions of self-knowledge and self-actualization for every individual.

Key words: *humanization, educational process, future engineer, self-knowledge, self-actualization, teacher.*

Постановка проблеми. Педагогіка велику увагу приділяє дослідженню соціального і, зокрема професійного буття, а саме змінам виховного процесу. У системі освіти вагомий внесок несе вища школа, будучи одним із видів професійної освіти, вища школа виконує багато функцій: виховує та розвиває трудову й суспільно-політичну активність молоді, її світогляд, забезпечує умови для всебічного розвитку студента.

Виховний процес у вищій школі має бути спрямований на виховання цілісної особистості громадянина України – фахівця-професіонала своєї справи, широкого ерудита, наділеного рисами високої культури та духовності. А головними завданнями є створення сприятливих умов для розвитку і формування високих професійних і моральних якостей студентської молоді, таких, як духовність, гуманізм, національна гідність, активний спосіб життя тощо. Такі вимоги до виховного процесу передбачаються у Законі України про вищу освіту: «Навчально-виховний процес забезпечує можливість інтелектуального, морального, духовного, естетичного і фізичного розвитку особи, що сприяє формуванню знаючої, вмілої та вихованої особистості» [1].

Непотрібно забувати, що студентські роки – це коли молода людина готова сприймати себе і оточуючих, і людину «взагалі», як найвищу цінність. У цьому йому допомагає вивчення основ наук, спілкування, а сприяє цьому людяність і гуманізація виховного процесу вихованої особистості [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Певний доробок у дослідженні різних аспектів виховання особистості й організації виховної діяльності у навчальних закладах здійснили українські та зарубіжні вчені А. Бойко, Г. Васянович, С. Вітвицька, Т. Дем'янчук, С. Карпенчук, О. Романовський (проблеми організації виховної роботи зі студентами у навчальних закладах різних типів); Б. Вульфів, М. Дяченко, М. Ларина, В. Сластьонін та ін. (професійне виховання майбутніх фахівців); А. Алексюк, Р. Гуревич, Н. Ничкало та ін. (професійне становлення особистості). Окрім того, в останні десятиліття серед українських учених здійснювалися дослідження різних аспектів проблеми виховання студентської молоді (Л. Белова, І. Лощенова, О. Максимчук, І. Парасюк, А. Ржевська, В. Швирка та ін.).

Формулювання мети статті. Метою даної статті є дослідження виховного процесу вищих технічних закладів, обґрунтування необхідності гуманізації даного процесу як умови всебічного розвитку студента.

Виклад основного матеріалу дослідження. Принцип гуманізму – це один із фундаментальних принципів на яких базується національне виховання як цілісна система. Принцип гуманізму утверджує високе суспільне визнання людини, її гідності, цінностей як особистості, право на свободу і вияв своїх здібностей гармонізацію відносин між людиною і суспільством, людиною і природою. У навчальному процесі впровадження цього принципу передбачає перехід від монологу викладача до його діалогу зі студентом або учнем, рівноправне доброзичливе спілкування всіх його учасників, максимальне врахування можливостей і природних задатків студента, визнання його гідності, створення умов для самопізнання й самореалізації кожного індивіда [3, с. 125–126].

Гуманізм передовсім означає людяність, любов до людей, високий рівень психологічної терпимості, м'якість у людських відносинах, пошану до особи та її гідності. Поняття гуманізму оформлюється як система ціннісних орієнтацій, в центрі яких лежить визнання людини як вищої цінності [5, с. 117–119].

Розглядаючи сучасний виховний процес, можна сказати з великою упевненістю, що проблема його гуманізації має велике значення. Впровадження принципу гуманізму передбачає перехід від монологу викладача до його діалогу зі студентом або учнем, рівноправне доброзичливе спілкування всіх його учасників, максимальне врахування можливостей і природних задатків студента, визнання його гідності, створення умов для самопізнання й самореалізації кожного індивіда. Гуманістичний підхід виховного процесу запроваджує передумови для самореалізації. Є. Калитієвський розглядає умови суб'єктного становлення студентів через призму професійної самосвідомості, у вигляді трьох підструктур:

– когнітивна підструктура забезпечує усвідомлення себе особою у якості належної певній системі професійної діяльності, тобто створення власного уявлення про себе в різних професійних ситуаціях – складається стійка «Я-концепція» спеціаліста, що надає або не надає цьому почуттю професійної гідності;

– афективна підструктура розкривається в емоційно насиченому оцінюванні власних здібностей (минулих і майбутніх досягнень);

– поведінкова підструктура реалізується у цілеспрямованих діях, спрямованих на досягнення професійних інтересів. Ці інтереси можуть визначатися як середовищем, так і самим суб'єктом.

Також слід звернути увагу на зміст виховної роботи серед майбутніх інженерів – фахове самоствердження, набуття ними певної системи цінностей (загальнолюдських, національних та інших) та, відповідно, надбання студентами професійно-важливих якостей, що і становить виховний потенціал гуманітарної вищої освіти, оскільки «якість вищої освіти – це сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні

потреби, так і потреби суспільства» [1].

У взаємодії інтегрованих суб'єктів у системі вузівського виховання незмінно важливою залишається особистість викладача. Адже успіхи процесу виховання залежать, передусім, від активної, спрямованої на творчість діяльності професорсько-викладацького колективу, яка передбачає активний двосторонній зв'язок вихователя (викладача) та вихованця (студента) на основі педагогіки співробітництва, їх взаємне різнобічне збагачення. Беззаперечним щодо цього, на нашу думку, є принцип індивідуального підходу до особистості, необхідність максимально зберегти та розвинути природні задатки і можливості кожного студента.

Правильно знайдений стиль педагогічного спілкування, як загальний, так і індивідуальний, сприяє вирішенню цілого комплексу завдань: педагогічний вплив стає адекватним особистості педагога, суттєво полегшується процедура налагодження відносин, підвищується ефективність інформаційної функції, і все це відбувається на тлі емоційного співробітництва між суб'єктами [3, с. 125–126].

Як показує практичний досвід, інколи зустрічаються викладачі, які бачать та підкреслюють у студентів лише недоліки чи інші негативні моменти. Таким ставленням вони ставлять під загрозу формування авторитету особистості студента у колективі, а також здійснюють негативний вплив на його почуття власної гідності та самооцінки. Ми погоджуємося з думкою Н. Сівак, що значний позитивний вплив на особистість студента у взаєминах із викладачем має опора на позитивне, «...оскільки в цьому проявляється повага до особистості студента, який повинен відчувати, що його поважають, довіряють, що будь-яка добра справа матиме підтримку. Це викликає бажання стати кращим, не зруйнувати гарну думку про себе, виправдати довіру, постійно демонструвати кращі сторони свого характеру» [6, с. 82–86].

Виховний відділ (відділ виховної роботи) несе у своїй діяльності певні функції, а саме: впровадження нових підходів виховних систем, форм і методів виховання, які відповідали б потребам розвитку особистості студента, сприяли відкриттю його талантів, здібностей; поєднання зусиль усіх органів виховного впливу у ВНЗ; розвиток активності, самодіяльності і творчої ініціативи студентської молоді; поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самоврядуванням студентів; здійснення культурно-просвітницької роботи та організація студентського дозвілля; забезпечення системно-цільового підходу до планування і організації виховної роботи університету та інші. Проте реальним фактом є те, що досить часто відбувається звуження таких функцій лише до організаційно-методичної, яка передбачає підбір та підготовку інформаційних матеріалів, контроль над виконанням розпоряджень тощо.

Суттєвим моментом у виховному процесі технічного вузу є можливість забезпечення сучасної студентської молоді сприятливими умовами для використання її творчого потенціалу, допомога у визначенні

й реалізації інтересів студентів та їх захоплень, намагання зробити студентське життя більш насиченим та цікавим, надання змоги вирішувати питання корпоративного значення на відповідному рівні. Вирішення цих та інших питань покладається на органи студентського самоврядування.

Тому принципи виховного процесу – це загальні початкові положення, в яких виражені основні вимоги до змісту, методів, організації виховного процесу. Існувало і існує багато систем виховання, але готових рецептів не існує, тому кожен викладач повинен розуміти кожного студента. Це означає дати студенту технічного вузу той головний елемент, який визначає суть внутрішнього світу: спрямованість, переконання, знання, уміння, навички, відносини. Як приклад, розглянемо виховний процес студентів технічного вузу: під час вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» – студентам технічного вузу потрібно створювати спеціальні умови для вивчення цієї дисципліни тому, що традиція використання російської мови в усіх сферах життя склалася дуже давно і закріпилася в суспільстві, і у зв'язку з цим Н. Мащенко пропонує укладати програми двох ступенів (1-й ступінь – «Культура українського мовлення» як повторювальний курс, 2-й ступінь – «Ділова українська мова усного та писемного професійного мовлення»), за допомогою цих курсів студенти краще зможуть вивчити та зрозуміти українську мову, тому під час навчання викладачі повинні не тільки викладати матеріал, а й донести до кожного студента ціннісні орієнтації, життєві плани, мотиви, інтереси, а також це допоможе студентам краще розуміти рідну мову, поважати і цінувати своє минуле, традиції які створювались протягом багатьох століть. З цією метою можна проводити «круглі столи», конференції, виховні години, бесіди, або під час практичних занять виконувати справи та творчі завдання, які сприятимуть виховному процесу. Також з урахуванням особливостей процесу виховання пропонуємо для студентів 1 курсу спецкурс «Мое професійно-особистісне становлення у ВНЗ» і навчальний курс «Психологія успіху», основна мета яких сприяти майбутнім інженерам в опануванні мінімуму педагогічних і психологічних знань для створення іміджу успішного фахівця, засвоєнні технології створення проекту свого професійного становлення. Курс охоплює такі розділи, як: «Імідж успішного фахівця» (де розкриваються основні технології самопрезентації; особливості функціонуючого іміджу; особистісної чарівності як основи емоційно-насиченого міжособистісного спілкування), «Психологія досягнення» (розкриваються умови, що зумовлюють успіх, формули успіху майбутнього інженера, правила його закріплення, причини успіху і його характеристика), «Карта успіху фахівця» (розвиваються навички самоаналізу і самонавчання; формуються прийоми і правила ефективного спілкування з людьми; вдосконалюються уміння визначати стратегію і тактику співпраці в колективі), «До професійної компетентності – через метод проектів» (формуються уміння планувати проект і визначати зміст

роботи, осмислювати значення своєї роботи, створювати творчий «кейс» інженера-проектувальника), «Професійна майстерня успішного фахівця» (формується вміння створювати власні проекти, презентувати себе і свої ділові можливості, розвиваються ділові якості). Крім цього, на заняттях передбачено використання спеціально розроблених творчих завдань з елементами аналізу рефлексії й самоаналізу власної діяльності та діяльності своєї групи. Застосовувати бесіди-діалоги в парах, трійках, внутрішньо групові обговорення професійних, соціальних, життєвих проблем, групові бесіди професійного характеру викладача зі студентами, індивідуальні бесіди зі студентами, рольові («Податковий інспектор», «Робочий тиждень інженера гірничого підприємства», «Відкриття фірми» та ін.) й ситуаційні («Ситуативні справи», «Співбесіда» та ін.) ігри, які носять як повчальний, так і діагностичний характер. Занурення в уявну ситуацію дозволить студентові програвати різні ролі, добровільно приймати на себе виконання певних правил, формуючи власну систему життєвих, професійних уявлень і понять.

I. Бех подає систему загальних і вікових закономірностей яку можна розглядати як основу виховання:

- соціальний генезис духовності особистості вимагає спрямованого, наукового обґрунтованого керування цим процесом;
- адекватним методом стає спілкування викладача і студента як особистості;
- одні й ті ж конкретні виховні засади мають різне значення залежно від їх включеності в загальну систему виховання;
- неможливо бути вільним, не будучи самостійним;
- здатність правильно реагувати на емоції і почуття інших людей полягає в умінні співпереживати;
- щоб зрозуміти іншу людину потрібно відчувати інтерес до її особистості [7].

Отже, важливою умовою становлення особистості майбутнього інженера є його взаємодія з викладачем, а викладач у свою чергу повинен володіти знаннями про природу і закономірності розвитку особистості.

Допомогти викладачу в виховній діяльності покликані різноманітні як традиційні, так і сучасні інноваційні форми та методи виховного процесу. Однак не всі вони є ефективними в однаковій мірі. Прикладом мінімальної активності студентів під час занять є лекції, які перетворюють виховний процес на пасивний спосіб отримання студентами інформації. Саме тому реалізація всіх завдань виховного процесу потребує від кожного педагога оволодіння методами навчання й виховання як єдиною методикою, реалізації комплексного підходу у вихованні молоді [8, с. 14–16].

Зважаючи на принципи гуманізму можна сказати, що кінцева мета виховання – це коли кожен учень або студент повноважений суб'єкт, який має право на самореалізацію. Гуманізацію виховного процесу варто розуміти як перехід особисто орієнтованої педагогіки, що додає абсолютне

значення особистій волі і діяльності тих, яких навчають.

Висновки і перспективи. Гуманізацію виховного процесу можна визначити як систему наукових теорій, що затверджує вихованця в ролі активного, свідомого, рівноправного учасника виховного процесу, що розвивається;

– гуманізація виховного процесу спрямована на створення таких форм, і методів навчання, які забезпечують ефективне розкриття індивідуальності студента – його пізнавальних процесів, власних якостей;

– мета виховання полягає в тому, щоб кожен вихованець став особистістю, яка вміє висловлювати свої думки і самореалізуватися у наш час.

– реалії сучасної системи вищої освіти засвідчують, що досить часто ВНЗ не приділяють достатньої уваги моральному вихованню студентів, їх духовному наповненню, створенню повноцінних комфортних умов для самореалізації, активізації та творчої діяльності.

Завданням подальших наукових досліджень вбачаємо вивчення психолого-педагогічних умов виховання майбутніх інженерів у вишах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України про вищу освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_05/.
2. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу // Вибр. Твори: В 5т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2.
3. Лекторский В. А. Образование и культура / Лекторский В. А. // Развивающаяся психология – основа гуманизации образования / Под ред. Ляудис В. Я., Корж Н. Н. – М. : 1998. – С. 125–126.
4. Левшин С. В. Самосовершенствование личности в педагогическом процессе / С. В. Левшин // Известия Российского государственного университета им. А. И. Герцена. – С. Петербург, 2008, № 69. – С. 433–436.
5. Бахтін М. Г. Гуманізм як принцип виховання сучасної молоді / М. Г. Бахтін. // Вища освіта України. – 2007. – № 1. – С. 117–120.
6. Сівак Н. А. Опора на позитивне в соціалізації сучасної студентської молоді / Н. А. Сівак // Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. праць // Полт. держ. пед. ун-т. ім. В. Г. Короленка. – В. 5. // Полтава, 2008. – 311 с.
7. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навчально-методичне видання / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
8. Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки // Управління освітою. – 2006. – № 18 (вер.). – С. 14–16.